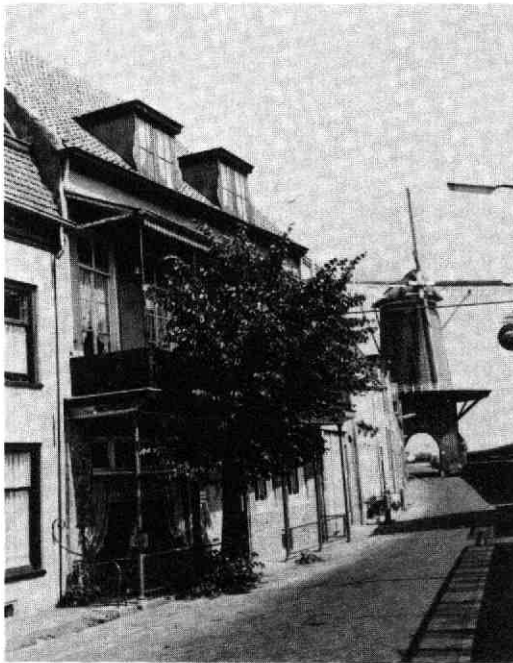

DE ERFENIS VAN EEN WIJKSE HERBERGIER

Achter de leilinde in de Dijkstraat te Wijk bij Duurstede staat een huis met een opvallend hoog dak, het „Schippershuys“, dat sinds eeuwen gastvrijheid biedt aan bezoekers van deze stad. Worden er tegenwoordig slechts dranken, al of niet alcoholhoudend, en - indien voorradig - pannenkoeken geserveerd, in vroeger tijden was het Schippershuys een herberg van goede naam en faam¹⁾. Tot in de zestiger jaren van onze eeuw luidde een opschrift aan de zijgevel nog „Hotel-Restaurant“. In 1971 wist de oudste caféhoudster ter plaatse, vrouwtje Udo, toen 90 jaar oud, te vertellen dat zij als jong meisje gediend had in het Schippershuys en dat daar rond de eeuwwisseling alleen deftige lui plachten te komen. Zelfs de toenmalige (ongehuwde) burgemeester van Wijk bij Duurstede was vaste, inwonende pensioengast van het Schippershuys.

De geschiedenis van het Schippershuys gaat terug tot 1698, in welk jaar Hendrick Willemszoon van Rossum

Het Schippershuys en de molen „Rijn en Lek“ aan de Dijkstraat te Wijk bij Duurstede. Zomer 1978. (foto: de auteur)

het huis kocht van David Broers, oud-burgemeester van Wijk bij Duurstede, voor 800 Caroli gulden. Uit het archiefonderzoek dat aan dit artikel ten grondslag ligt, blijkt dat het gaat om *huizingen met twee anexe stallingen, erve en grond, staande en gelegen binnen deezee stad aan de Waterpoort*. Van deze poort is niet meer blijven staan dan de twee posten. Alle aandacht op die hoogte van de dijk wordt opgeëist door de korenmolen „Rijn en Lek“ uit 1659, de enig overgebleven walpoortmolen in den lande.

De nieuwe eigenaar van het huis, stamvader van de schrijver van dit artikel²⁾, was tapper en maakte deel uit van het tappers- of Lichtmisgilde in Wijk. Dit gilde kwam jaarlijks bijeen op 2 februari, het feest van Maria Lichtmis. Hendrick Willemszoon van Rossum maakte van zijn huis een herberg en tapperij en gaf er de naam aan die het nu nog draagt. In de jaren 1698 en 1699 was hij *pagter van de Staten Impost op de brandewijne over dese stad ende de vrijheid van dien*. Een van zijn zonen, Gerard Godert van Rossum, gedoopt op 24 maart 1721, zette in 1751 de zaken voort. In dat jaar stierf nl. Annigje van Rossum-Robbers, de tweede vrouw van Hendrick Willemszoon, ook lid van het Lichtmisgilde, die na de dood van haar echtgenoot herbergierster in het Schippershuys is geweest.

Van 1751 af heeft Gerard Godert, die ongehuwd is gebleven, de herberg gedurende 38 jaar gedreven. Zijn sterfdatum is 12 oktober 1789; zijn knecht Willem van den Boogaard en Willem van Hazendonk zijn aangewezen als executeurs-testamentairs, en voor Leendert van Schaik, openbaar notaris *voor den Edele Hove van Utrecht gecreëerd en beedigd bij den Edele Achtbare Heeren Borgemeesteren en regeerders der stad Wijk bij Duurstede* maakten zij op 30 oktober van dat jaar een staat van inventaris van het Schippershuys³⁾. De erfgenamen waren Gerards broers en zusters, en na aftrek van schulden bleef er een bedrag van f 2467,— onder hen te verdelen over. De inventarislijst gunt ons een blik in het Schippershuys; alle vertrekken worden stuk voor stuk uitvoerig beschreven. Verder zijn er kapitels met de baten en lasten, en daaruit blijkt dat er in die jaren vlot met het kruit werd geschreven!

Het zevende kapittel van de boedelbeschrijving geeft een opsomming van de nog te vorderen posten. Daarin komen namen voor van (stam)gasten die het vermelden waard zijn:

den Heere Grave van Nassau la Lecq wegens verteringen van 6 july tot 20 October 1785; (4 jaar crediet!),

Zijne Excellentie den Hoogwelgeboren Heer Generaal van Hardenbroek ter zaake van eenig verschot van den 13 April tot den 27 July 1789;

de schilder Cornelis van Cuylenborg voor Logies en Verteeringen van den 18 October tot 31 December 1785; (De intrigerende vraag die hier opduikt is wel of deze schilder inspiratie heeft opgedaan tijdens zijn verblijf van tien weken, en of daarvan iets terug te vinden is in zijn werken. Hij is bekend als schilder van landschappen, portretten en genretafereelen bij kaarslicht, o.a. een drinkende boer).

Verder nog: De heere Grave van Rechteren Heere van Geeresteyn wegens verteeringen door een werkman en twee paarden den 30 October 1787;

Jan Beeck en Jacobus van Eck voor logies en verteeringen van twee moolenmakers van 10 Maart tot 28 dito 1789; (dit zal zeker een reparatie aan de molen „Rijn en Lek” betreffen, die enkele huizen verder staat).

Een opvallende categorie gasten bestaat uit de mannen die een rol hebben gespeeld in de roerige patriotentijd, toen Wijk bij Duurstede een zeer extreme positie innam en zich fel tegen het stadhoudelijke bewind kantte⁴). Het zijn o.a. *de Heer Van Lidt de Jeude te Thiel, wegens logies en verteeringen van den 8e tot den 20e September 1786; de Heer Mr. Adriaan de Nijs voor logies en verteering van de heer Mr. Joannes Conradus de Kock van 23 April tot 10 November 1786; den selven voor als vooren van den Heer C. W. Probsting van den 2 May tot den 6 November 1786; de leeden van het zoogenaamd Defensie weezen te Wijk voor logies en verteering van de Heeren Sperle, Bon en Iterzon mitsgaders van eenige Constabels, volgens overgeleeverde Reekeningen van 22 September 1786 tot 9 January 1787, de Heer Haentjens te Rheenen wegens verschot op den domainen Tol te Wijk en verteeringen van 15 May tot 3 Junij 1779.*

In het achtste en negende kapittel zijn de schulden opgenomen, met name aan de leveranciers: *een halv aam geneever (f 39,20); 15 tonnen Turft à 13 stuivers; Schipper Huybert Kooy voor geleeverde pijpen (f 6,—); Caspar van den Berg voor een jaar scheerloon (f 3,—); Bartholomeus Vinjole voor een jaar Paruyken opmaken (f 3,—); de erven van Hendrik van Mierloo voor geleeverde schoenen etc. van de jaaren 1764 tot 1776 (f 41,75). Gerard Godert van Rossum heeft twee koeien gehad die hij liet grazen op het Lievevrouwenkerkhof. Daarop wijzen de posten *een halv jaar hoorngeld van twee melkkoeyen (f 5,40) en twee jaar huur van het kerkhof (f 4,20), te voldoen aan de kerkmeester van de stad Wijk.**

De begrafenis van de overleden herbergier heeft het een en ander gekost: *f 130,— voor de kerkelijke diensten bij de Roomsche Gemeente gebruikelijk; f 3,— voor degenen die het lijk van de overleedene ontkleed hebben; f 16,— voor het maaken en leeveren van de doodkist; f 4,35 voor het drukken en leeveren van de Rouwbrieven; f 5,25 voor gedaane diensten van Jan Jacob Vollenhoven en Reynier Kloot, groefbidders; f 12,50 voor huur der Rouwmantels; f 4,50 aan drie*

manteldragers voor het ombrengen der mantels; f 22,75 den heer Oud Burgermeester Verhel in qualiteite als kerkmeester voor kerkengerechtigtheeden wegens het luynen der klokken, openen van het graft, impost van de kist, de baar en baarkleed; f 1,20 voor Rebekka Hageman voor het op- en toeleggen van het graft; f 3,— voor het uytdelen van de stuyten⁵); f 5,20 voor Jufvrouw Elisabeth Knyff voor Linnen tot bekleedinge van de doodkist. Alles bij elkaar kostte de begrafenis 244 gulden, 101 stuivers en 32 duiten; voor het begrafenismaal moest betaald worden 35 gulden, 38 stuivers en 12 duiten.

Laat ons nu eens het Schippershuys binnegaan, achter de heren Van den Boogaard en Van Hazendonk aan. We kunnen dan zien hoe een herberg van zo'n tweehonderd jaar geleden eruit ziet:

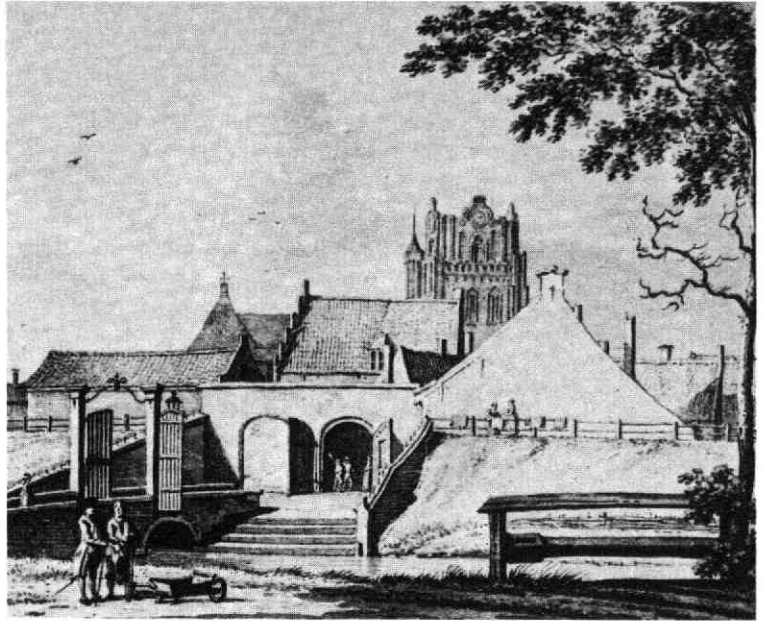
In de *herbergkamer* staan twee herbergtafels, met acht leren stoelen eromheen. Er zijn twee banken, en in een hoek staat een hangootafel; twee vogelkooien met een kanarie erin hangen aan de zoldering. De wanden worden gesierd met niet minder dan 23 schilderijen. Verder hangen er een rek met een dozijn Delftse borden en een half dozijn schotels, plus nog een spiegel in zwarte lijst. Tot de inventaris behoren o.a. nog drie koperen blakers, twee stoven, een koperen en twee ijzeren tabakscomforen, een spoelbak, een engels cits schoorsteenkleedje, een hangbuffetje en een bronwaterskruikje. Wat het drinkgelag betreft: er wordt bier, wijn en genever geschonken. We tellen 45 bier- en wijnglazen, 6 tinnen bierpintjes, een tinnen kan, een dito mingelen⁶), een tinnen mutsje⁷) en vijf geneverflessen. Ook zijn er een tinnen maatje en dito half maatje; in een tapperij mogen die natuurlijk niet ontbreken.

De *Agterkamer* is gemeubileerd met een herbergtafel, twee hangoottafels, een bank, drie leren stoelen en zes stoelen met geel trijp, twee ordinaire stoelen, een schenktafeltje en een *caggel* met daartoe behorende pijpen. Er staat een hoekbuffet met serviesgoed: porcelainen koppen en schotels, tinnen schenkkannen, drie koperen koffiekannen, en een tinnen schenkbord. Opvallend zijn de tabakscomforen, van koper en van tin, de drie zwarte *quispedoiren* en de twee leien. Verder een massa glazen, waaronder 28 beste Roemers, 16 groene Roemers en drie *pocaalen*; voor koffie en thee 16 *differente porselaine kopjes en schoteltjens, negen engelse dito, een porselaine zuikerpot en een ijzeren zuikerscheer; drie swarte trekpotten, een geel en dito en vijf swarte melkkanntjes.*

In de *gang* hangen o.a. een koperen vergiettest, een dito doorslag en een melkjuk met de kettings - alles behorend tot het melkgerei - we zien een rek met 4 Delftse schotels en 8 dito borden; er staat een tinnen waterpot en we vinden er 15 tinnen mengelen⁶) en een scheerbekken. Er is overal aan de rokers gedacht: ook hier treffen we twee koperen *tabakscomphoirtjens* aan.

Komen we boven, op de *grootte booven voorkamer*, dan zien we twee ledikanten met groen *cadjantens* behangels⁸), twee bedden met de nodige kussens en

De Waterpoort te Wijk bij Duurstede. Aquarel, anoniem, circa 1737. (foto: Rijksarchief Utrecht).

dekens en twee peluwen. Het meubilair wordt verder gevormd door een *Eyke laatafel*, een ovale tafel met een kleed, twaalf stoelen met losse kussens van *serie de fleur*⁹) en een spiegel met vergulde lijst. Om het interieur van deze ruime gastenkamer te voltooien moet melding gemaakt worden van een *stevel knegt*, een *stooff*, twee witte waterpotten, een kaspiegeltje, een *stomme knegt* en een tafelschel. Aan de muren in totaal 22 zo grote als kleyne schilderijen. In de kleine logeerkamer aan de voorkant staan twee bedden, er zijn twee peluwen en de daarbij behorende kussens en dekens. Delfts aardewerk is er volop: op de *Eykenkast* een stel van vijf, en verder drie Delftse potten, twee dito kommen en 18 borden. Rondom de neerslaande tafel staan *zeeven gemeene stoelen*, en aan de muren hangen twaalf schilderijtjes. Voor het raam twee *glasgordijnen met roeyen* en vier *groene saeye gordijnen met vallen*. Het *kleyne boovenkamertje* bevat niet meer dan twee bedden met het beddengoed, drie stoelen, een spiegel en een schilderijtje.

De *zolder* is van ruime afmetingen en wordt als opslagplaats gebruikt: klein meubilair, huisraad, een *Eyken kast (welke de kinderen van Joost van Rossum zeggen dat haer toebehoort)*, etenswaren als een stuk rookvlees, een ham, een *parthije appelen* en vijf *zoetemelkse kazen*. De lijst van de zolder wordt besloten met de vermelding van eenige *Rommelerije*.

De *kelderkamer* is kennelijk de privé kamer van de herbergier. Vrijgezel als Gerard Godert van Rossum was, had hij waarschijnlijk geen behoefte aan meer ruimte voor zichzelf. Zou hij ook niet de meeste tijd hebben doorgebracht in de gelagkamer, bij zijn gasten? Er hangt een *Vries hang horloge* aan de muur, er

staat een *bruyne thee stooff met bak en comphoir*, er is een half dozijn Japanse borden, een japanse scheerbekken (zouden ze niet uit China komen?), een verlakte theetafel, een eiken bureau - waar het constante geld in opgeborgen was (ruim f 243,-) en wat kostbare spullen zoals een paar zilveren schoengespen en idem broekgespen, twee paar gouden manchetknopen en een zilver zakhorloge. Rond de hang-oortafel staan 8 stoelen met geel trijpen kussens. Als je alle schaaltes, kommetjes, kopjes, pulletjes en schotels - kapot of niet kapot - die in deze kamer staan optelt, kom je aan een totaal van 240 stuks, *porcelain of engels goed*.

De keukeninventaris (*in het kleine Agterkeukentje en in de Agterkeuken*) telt 110 nummers: allerlei huisraad, keukengerei, potten en pannen, serviesgoed en bestek. In het achterkeukentje stond ook een bed - sliep de meid daar? Een keuze uit de lijsten zal de liefhebber van antiek doen watertanden: een kniptafel, 50 gele engelse borden, een verlakt kabinet, twee en een half dozijn tinnen borden, een koperen tafelcomfoor en trekpot, een koperen schuimspaan, vier koperen weegschalen, twee tinnen *quispedoiren*, twee *staalen snuyters*, koperen blakers, een tinnen ovale schotel, een koperen lamp, een ijzeren doofpot, een hangijzer, een koperen braadpan en deksel, een blaaspijp en enig rood aardewerk.

In de *kelder* onder de kelderkamer vinden we onder meer een ton met snijbonen, een pot met ingelegde slaboontjens, enig bessenat, een *grote brandewijns vles*, omtrent een *anker fransche wijn*, acht *bottels rinsche wijn*, omtrent $\frac{3}{4}$ *aam geneever* en vanzelfsprekend een grote en twee kleine *tinne tregters*.

Als we onze inspectietoetocht op het erf en in de annexe stallingen vervolgen, komen we in het haverhok, waar een haverkist staat en een tonnetje met paardebonen; er hangt een lantaarn en er liggen enige touwen en rommelarijen. In de *koeystal* worden niet alleen de twee melkkoeien gestald, maar er staat van alles en nog wat: gekloofd hout, takkenbossen, een *parthijtje steenkool*, een karnwip, een *waskern* en een *vleeschkuyp*, een gemakstelletje, een koperen waskeetel, vier wateremmers en voorts enige prullen van weinig belang. De *paardestal* levert voor de inventaris een *hooymand* op, twee voederbakken, een wagenwip, een *zeyst*, een *kruywagen* en een *hooystick*; er liggen ook vier roskammen.

Op de *plaats* tenslotte staan een *vaatenkastje*, een schuurblok, een *reegenton*, drie wastobben, en volledigheidshalve worden ook een hoopje oude steenen en een *parthijtje messen* in de lijst opgenomen.

Het vijfde kapittel - van linnen, serviesgoed en manskleeders - bevat alles bij elkaar 346 artikelen. Een greep eruit: 60 beddelakens, 60 slopen, 7 witte handdoeken, 106 *servietten* en 18 tafellakens wat het linnengoed van de herberg betreft. De garderobe van de overledene bestaat onder meer uit een *blauwe vriesduffelse rok*, twee *laakense blauwe rokken*, drie *swart laakense camisolles*, twee *laakense broeken*, een *tryppen dito*, twee *roode damaste borstrokken*, twee *swarte zeyde dassen*, twee *hoeden* en twee *paruyken*; voor het morsen 14 paar mouwen en voor 's nachts twee *catoenen beddejakken*. Tot het ondergoed kan alleen gerekend worden een stapel van 38 hemden. Dan nog vier paar zwarte en vijf paar witte kousen, drie paar muilen en een paar pantoffels. Je zou daaruit kunnen afleiden dat Gerard Godert de laatste jaren geen schoenen meer gedragen heeft; de hiervóór vermelde rekening van de schoenmaker vermeldt schoenen, geleverd in de jaaren 1764 tot 1776. Hij zal dan wel moeilijke voeten gehad hebben! Over die laatste jaren voor zijn dood zijn slechts gissingen mogelijk: ziekte, ziekbed en doodsoorzaak blijven in het duister. De dokter heeft na de begrafenis een flinke rekening ingediend: *Aan Petrus Anthonius de Montain koopt voor geleverde medicamenten etc. bij accoord f 160,- van waar op door de overleedene is betaald f 52,-*.

Uit het eerste kapittel blijkt dat de knecht Willem van den Boogaard ingevolge het testament de nieuwe waard van het Schippershuys met de inventaris is geworden tegen betaling aan de boedel van f 1400,-. Het knechtsloon bedroeg f 50,- per jaar; dat kost en inwoning daarbij inbegrepen waren lijkt waarschijnlijk. Als legaat kreeg hij tweehonderd gulden, en voor het werk als executeur f 75,-. Van Rossums dienstmeid, Aaltje Coermans, kreeg een legaat van f 300,-. Zij had een jaarloon van f 70,- en de tweede dienstmeid, Willemitjntje van Oosterom verdiende f 40,- per jaar.

Het merendeel van de omzet van het Schippershuys zal wel van de kant van de Rijnschippers gekomen zijn. Zij hoefden niet ver te lopen als ze aangelegd

hadden om te laden en te lossen. De nieuwe waard zal hun klandizie zeker hebben willen vasthouden, hetgeen valt op te maken uit een notariële akte die dateert van drie dagen vóór de boedelbeschrijving. Daarin komen Willem van den Boogaard en zijn buurman Anthonij Kloot overeen dat laatstgenoemde *géén Herberge oft Tappersneeringen binnen deese stad zal houden oft exercereen ofte van sijnenweege eenige Herbergen oft Tappersneeringen binnen deese stad door ymand anders doen houden ofte doen exercereen ten zij met volkoomen bewillinge van den comparrant ter andere zeyde*. Anthonij Kloot bekleedde het ambt van *bediende aan Hun Ed. Mog. Domainen Tol-Comptoir* te Wijk bij Duurstede. Als de schippers hun tolgeld bij hem hadden betaald, konden ze bij de buurman hun tol aan Bacchus kwijt! De Wijknaren konden hun dorst op heel wat adressen lessen: de presentielijst van het Lichtmisgilde vermeldt jaarlijks gemiddeld 15 namen van tappers. Op een bevolking van zo'n 2000 zielen is dat niet weinig. Zij zullen echter ook veelal aan klanten geleverd hebben die van buiten kwamen, streekcentrum als Wijk bij Duurstede vanouds is geweest.

Een momentopname uit de geschiedenis van het Schippershuys in Wijk bij Duurstede - meer wil het bovenstaande niet zijn. Dat een herberg een van de plaatsen is waar het alledaagse leven van onze voorouders zich heeft afgespeeld, ligt voor de hand. Schilders als Jan Steen en Adriaan Brouwer, om er een paar te noemen, hebben dit leven met verve vastgelegd. Ook uit droge archiefstukken kan het leven vóór en achter de tapkast ontdekt worden. Ze hebben het, anders dan met het penseel, zwart op wit vastgelegd. Hoe de couleur locale geweest is, wordt aan de fantasie van de lezer overgelaten.

Nijmegen

K. W. J. van Rossum

1. Zie: H. Hijmans. *Wijk bij Duurstede* (1951), blz. 48.
2. Zie: Van Rossum - *Genealogie van een Stichts geslacht 1691-1971* (1971).
3. Archieven der Notarissen, Rijks Archief Utrecht; inventarisnummer 1750.
4. Zie: J. F. Croockewit. *De patriotten te Wijk bij Duurstede in de jaren 1783-1787*. (1889).
5. *Stuyten* zijn kleine langwerpige broodjes.
6. *Mingelen* (ook: *mengelen*) is een inhoudsmaat van pl. m. 1 liter.
7. Een *mutsje* is een inhoudsmaat voor brandewijn van 1,5 dl.
8. *cadjanten behangels*: vermoedelijk gordijnen die ter afscherming dienden (cacher = verbergen).
9. *serge* is gekeperde wollen stof; *de fleur*: met bloemetjes.
10. Resolutiën van het tappersgilde 1708-1798. Oud-archief Wijk bij Duurstede, inventarisnr. 620.